

Получена: 11.06.2024 г.

Приета: 30.09.2024 г.

НОВ МОДЕЛ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА РЕГИОНИТЕ В БЪЛГАРИЯ

М. Ненчев¹, М. Танов²

Ключови думи: нов регионален модел за устойчиво развитие на регионите и селищата, структурни трансформации, транснационални комуникационни коридори, нова регионална политика

РЕЗЮМЕ

Основна цел на изследването съгласно научния план към УАСГ през 2023 година е създаването на нов регионален модел за устойчиво и оптимизирано развитие на регионите и селищата на България и съответна концепция за оптимизирано управление на локалните териториални ресурси предвид развитието на местните локални структури – преди всичко селищата и селищните образувания и градове. Новата градоустройствена практика вече достатъчно добре показва пътищата за постигане на тези цели. Дискусиите в това отношение са изключително полезни и заслужават внимание.

1. Въведение

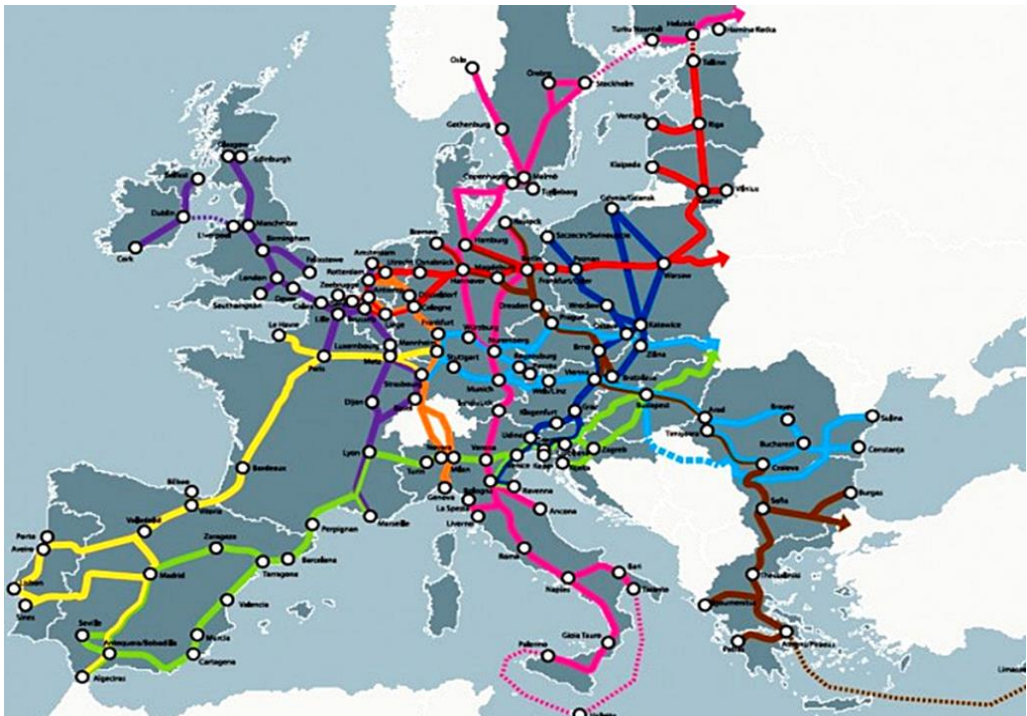
Времето на големите илюзии вече може би отмина и благодарение на това отрезвяване градовете встъпиха в новата ера – ерата на масовата комуникация. В този аспект – градската практика все още е длъжник на обществото. Промените в политико-социалната структура на Европа предопределят нови конфигурации на регионално сътрудничество. България значително закъснява с включването в процеса на трансграничното сътрудничество, въпреки че е своеобразна транзитна територия за трансконтиненталната комуникация. Надеждите – още от 1991 г., че това ще се промени,

¹ Минчо Ненчев, проф. д-р арх., кат. „Градоустройство“, УАСГ, бул. „Хр. Смирненски“ № 1, 1046 София, e-mail: modus@mail.bg

² Младен Танов, гл. ас. д-р арх., кат. „Градоустройство“, УАСГ, бул. „Хр. Смирненски“ № 1, 1046 София, e-mail: mtanov_far@uacg.bg

не се оправдаха. Някои коридори не се реализираха, други си останаха неизползвани от нашата страна. Илюзията, че сме „Портата към Изтока“ доби обратни – негативни – измерения. След драстичните и необосновани промени в социално-икономическата база и проявлението на демографската криза ние като че ли не си даваме сметка за истинските измерения на кризата. Другият момент е, че безропотно приемаме наставления и параметри от страна на европейските методически агенции, които са в разрез с нашите български традиции, мащаби и интереси. Липсата на национална визия за развитието на регионите до 2027 година ни обрича на застой. Какво е това – слепота или безотговорност? Без промяна – рискуваме безвъзвратно да унищожим половината си страна. Теорията на градското развитие като такава все повече се прояснява и от обикновена статична методология и класическа концепция за подхода към града се трансформира в своеобразен многопластов и интердисциплинарен философски абстракт – изискващ непрекъснато осъзнаване на сложността на самата същност и флуктоацията на града като съобщество и структура.

Редица региони и градове претърпяха основни промени. Всичко това, съчетано с регионалната концепция отпреди десетина години, просто обрича голяма част от градовете на съвсем не светло бъдеще.

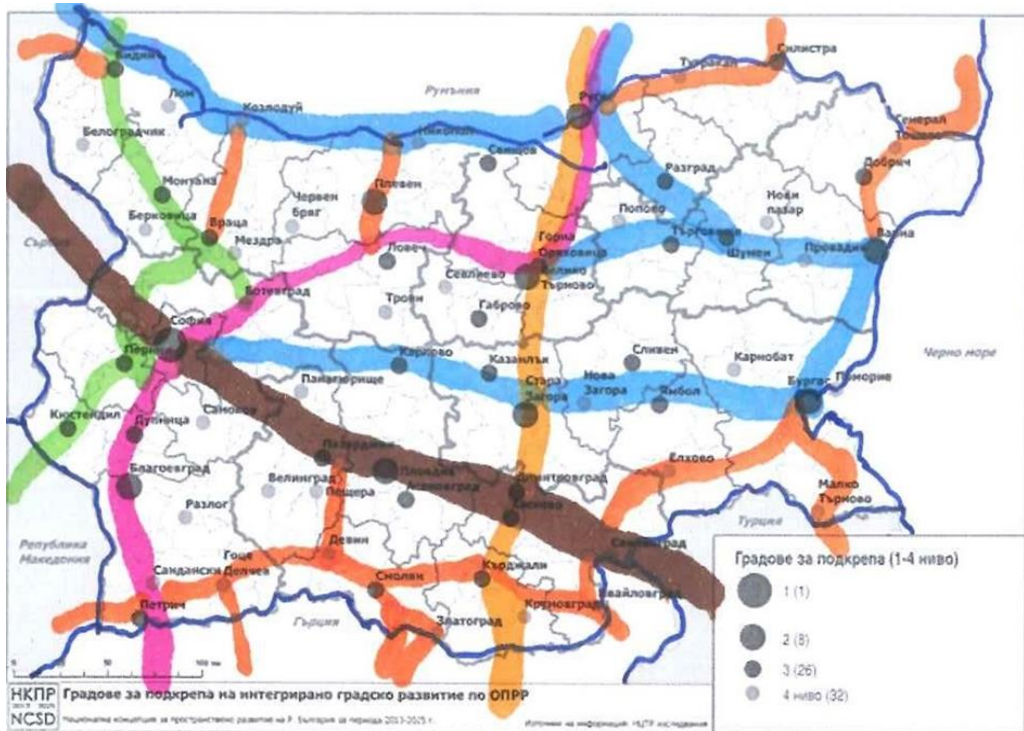

Фиг. 1. Европа и основните комуникационни коридори – базов модел като първо хрумване за обединяването на континента – с една доста пожелателна стратегия [1]

2. Състояние на проблема

Европейската програма за т.нар. „градове за подкрепа“ е една все пак модерна концепция за опит за стабилизиране на отделни изоставени региони. Някои стари

концепции за основните коридори трябва да се променят и допълнят с реалното развитие на комплексните ресурси в България. Мотото трябва да бъде защитено от това, че местната специфика трябва да се доразвива по възможност и пълноценно с модерни средства да се използват регионалните ресурси – чрез допълващи коридори, терминали и общности. Местният просперитет е визията за достигнат висок стандарт на обществото на цялата обвързана и сплотена държава. Промените в политико-социалната структура на Европа предопределя нови конфигурации на регионално сътрудничество.

Фиг. 2. България – основни коридори и нови трасета за необходима комуникация – понякога елементарната логика на регионалната обвързаност се пренебрегва за сметка на чисто страни и декларативни цели [1]

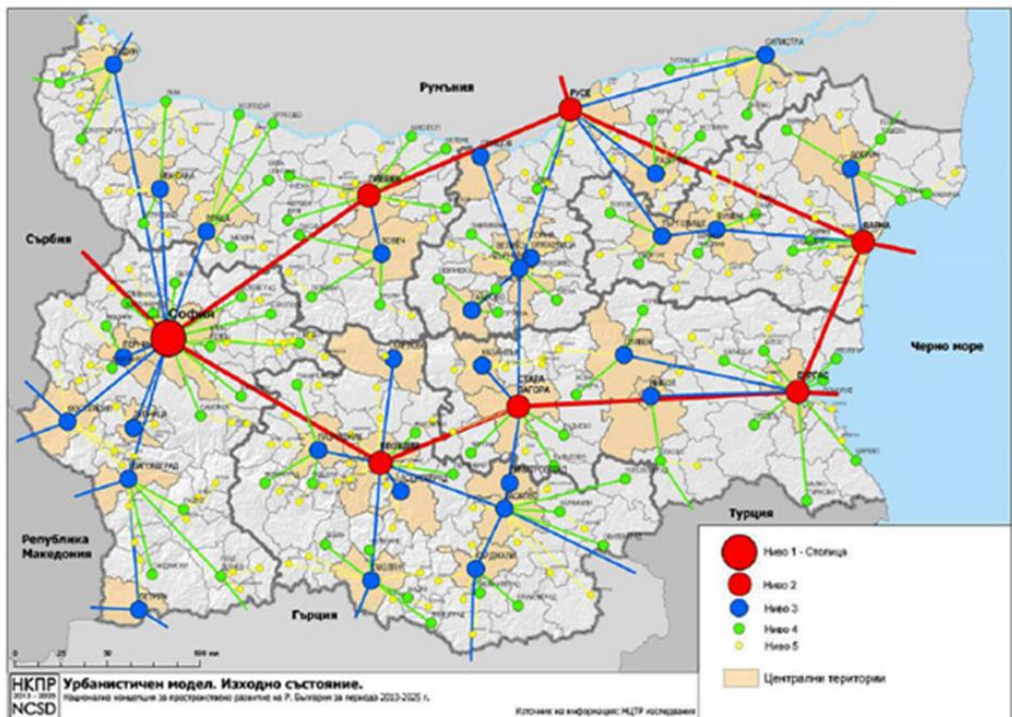
Без разработени конкретни устройствени стратегии – спонтанното сътрудничество и стихийната търговия и комуникация са само една бедна перспектива за промяна – а тя е абсолютно необходима предвид всеобщата миграция и обезлюдяване на цели градове и райони.

Откакто съществува българското градоустройство, се правят опити градовете ни да имат европейски вид, да са модерни и да предоставят на своите граждани всички необходими условия за добър стандарт на обитаване. Какви изменения всъщност се случиха в повечето градове през XX век – непрекъснатият градски ръст и противоречията, възникващи при неговото регулиране, усложняването на самата градоустройствена организация. Градовете преминаха през етапа на класическата градска структура – с формиране на главно ядро и обособяване на жилищни, промишлени и складови зони, жп-ареали и транспортни зони и т.н. Тъй наречените транснационални комуникационни коридори са нещо ново в хода на развитието на селищните мрежи в България. На практика това е една нова интензифицирана структура,

която мотивира приоритетите на европейската регионална политика чрез решаване на проблемите в крайграничните райони, развитие на цялата инфраструктура и социалната подвижност на населението. Фактически от тупикови, поради граничните ограничения, сега градовете и селищата в полосите на комуникационните коридори попадат в един нов – растерен тип взаимоотношения. Какви основни задачи стоят пред градоустройствената практика – дали познатите схеми от „нормативния“ функционализъм с класическата схема на градския „централитет“, където откритата, сравнително мобилна пространствена и функционална структура е в сферата на субективните виждания?! Дали формално-естетските фрагментарни модели, неотчитащи реалната структура, функционалната и композиционната сложност на града ще допринесат за гъвкаво решение на целевите програми за обновяване на средата.

С други думи колко дългочечни са плановите решения?! Тази акция беше нещо като отглас от европейски програми – на принципа „Все пак да се направи нещичко“. Ефектът може да се обобщи като твърде плаха и малка крачка. Той дори остана незабележим на фона на масовата практика. Неизясняването на основните проблеми всъщност не позволиха това да се превърне все пак в някакъв стимул за промяна. Наляха се определени средства не по същество и общата констатация е неблагоприятна.

3. Методология и методика

Фиг. 3. България – урбанистичен модел – изходно положение – база за регионалния модел на развитие на страната [1]

България действително се нуждае от нов тип анализ на териториалните ресурси [2]. При наличие на огромни такива – съчетани с определени забравени и унищожени

или похабени традиции може да се промени обстановката в положителна насока при една принципно нова стратегия и възраждане в икономическата и социалната сфера. Това е традиционният статичен и нищо-незначещ графичен урбанистичен модел на българското регионално планиране и устройство. Кръгчета, линии, по-голямо и по-малко – въобще блясък в очичките на децата от детската градина!? Нашето общество обаче не е детска градина. Може да се онаглеждава нещо, което се прави след комплексен анализ, а не само пожелателни схеми и красиви връзчици. Анализът на европейския и световния опит в стратегическото урбанистично планиране на коридорите или агломерационни направления и съпоставянето им с българския опит с изявяване на положителните тенденции е може би най-важното нещо, което трябва да се промени и залегне в българската практика. Наред с това – всичко, което по механистичен начин се представя като модел, трябва категорично да се отрече. Не е тайна, че финансирането на регионите е една преиначена и неадекватна схема за развитие. Регионите и градовете са оставени сами да се справят със своите проблеми, а т.нар. номенклатура – NUTS – е твърде далечна от нашата специфика.

Изясняването на социо-пространствената комуникативна и комплексна урбанистична структура в предлаганите нови региони и разкриването на механизма на структурните трансформации, градската структурно – пространствена организация, модулна структура, йерархия и типология – ще допринесат за дефиниране на перспективен модел и съответно нови принципи на управление на регионите. Научната стойност на проекта се състои в новия метод за проучване и оценка на комплексните ресурси на територията на градовете и на тази база по-вярното и точно съставяне на местни стратегии за развитие и инвестиционни програми, както и коригиране своевременно на държавните политики по отношение на регионалното развитие – най-вече по отношение на финансовата ориентация и политика и инвестиционните направления. Ще може по-правилно да се обосновават различни урбанистични мероприятия, свързани с устойчивото развитие на градовете и регионите. Иначе казано – трябва да се преустанови практиката на формалната статистика с демонстрационни декоративни мероприятия. Взелите превес чисто графични концепции – с кръгчета и стрелкички – без никаква информация и подробност на взаимовръзките, празнословието на тема по-голямо и по-малко – или темата паразитна и ненужна информация без отчитане на реалната картина, тоталните волунтаристки еквилибристики и липсата на всякаква национална позиция трябва да отстъпи мястото си на реалната социално-икономическа база и обосновка.

Няма как да си останем в лоното на наивната некомпетентност и да смесваме стари подходи с нови съвременни реалности – съответно адекватни подходи и стратегии.

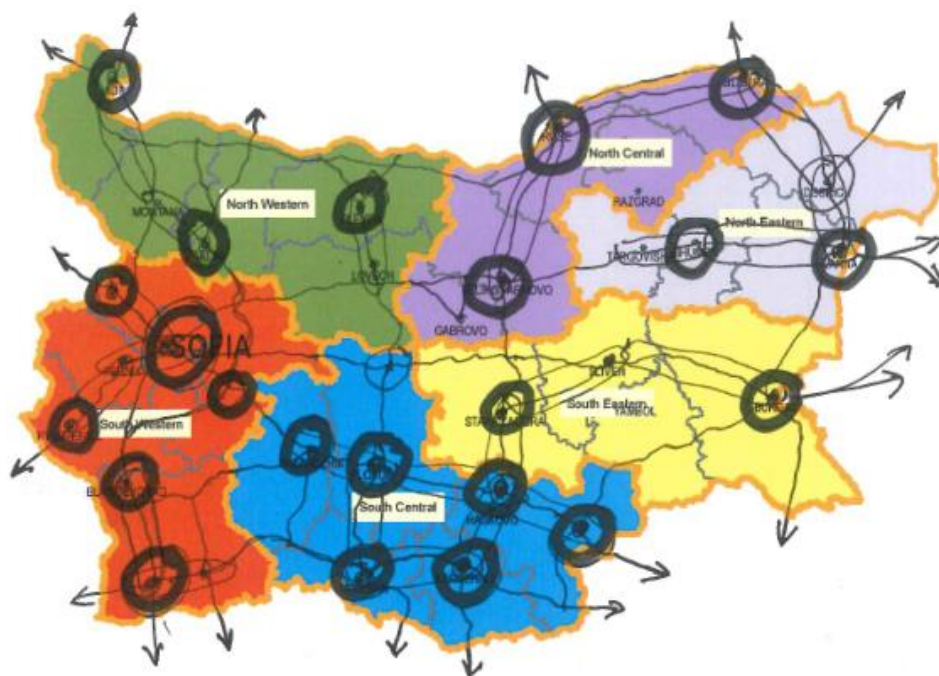
Районите за планиране или т.нар. статистически райони NUTS-2, според класификацията на териториалните единици за статистически цели (NUTS на френски: Nomenclature des unités territoriales statistiques) в България са райони, обособени с основна цел статистическо отчитане на териториалните единици, съгласно изискванията на Евростат [1]. Определянето на границите на районите има важно значение за европейското им финансиране. От това какви са икономиката и жизненият стандарт в районите на всяка страна, зависи какъв достъп ще имат до средствата на европейските фондове. Политиката на сближаване (кохезионната политика) на Европейския съюз (ЕС) дефинира 3 нива на достъп, т.е. 3 категории на районите за периода 2014 – 2020 г. [2]. Ролята на регионите като решаващ фактор за определяне на степента на участие на всяка страна, членка на ЕС, в използването на финансовите инструменти (фондовете) по целите на кохезионната политика, предполага създаване на трайно във времето регионално деление на страната, съобразено със спецификата на природо-географските дадености на територията, демографските тенденции, историко-културните особености

и социално-икономическите характеристики на всеки един от регионите. В най-висока степен това се отнася за нивото „NUTS 2“, защото индикаторите за оценка на степента на развитие на регионите от това ниво са ключовият фактор за определяне по коя от целите на кохезионната политика ще се насочва помощта, както по отношение на бюджетния сегмент за интелигентен и приобщаващ растеж: заетост, конкурентоспособност и регионално развитие, така и по сегмента устойчив растеж: природни ресурси, земеделие и околна среда. В момента България е разделена на шест района от ниво 2 – Северозападен, Северен централен, Североизточен, Югозападен, Южен централен и Югоизточен. Във всеки от тях функционира регионален съвет за развитие, който на ротационен принцип се председателства от областните управители на областите, които попадат в границите му. При анализ на действието на тази номенклатура на регионирането на нашата страна през последните години се отчита, че на практика самото разделяне на базата на обобщените критерии не спомага за подобрене на състоянието по отношение на кохезията с т.нар. общоевропейско пространство.

На практика negliжирането на особеностите на България и нейните реални териториални ресурси доведоха до огромен регрес и все по-тежка социално-икономическа картина. Всичките варианти могат да се анализират и да се трансформират, но те са само едната страна на нещата, само някакъв резултат на развитието. NUTS служи за определена точка за събиране и хармонизиране на регионалната статистика на общността. От 70-те години поставят всички териториални деления в различни статистически области, селскостопански райони, традиционни райони и т.н., които се разработват на базата на NUTS, като на тази основа се развиват регионално-икономическите сметки и бяха определени регионални секции на проучването на общността. Тук е мястото да споменем за основен проблем – от една страна ненужна статистика и от друга – липсата на адекватни резултати.

Фиг. 4. България – стари и нови центрове според капацитета на териториалните ресурси – възможности за търсене на нови връзки в рамките на европейското сътрудничество и обвързаност [2, 3]

Фиг. 5. България – схема, изразяваща условното състояние на съвременните регионални проблеми и някои хипотези за развитие в съзвучие с европейските перспективи за развитие [2, 3]

Защо се стигна до това положение? Може би в недобрата методическа база на самата номенклатура – ориентирана към някакви общи показатели и характеристики и неотчитаща самия преход от планова икономика към свободния пазар. В същност се стигна до едва ли не нова стъкмистика и общо прогнозиране – без реална пазарна и повременна оценка на социално-икономическите процеси. Липсваше адекватната роля на Българската държава и местната регионална власт при обосноваване на конкретни стратегии, цели и задачи в инвестиционната полоса. Накратко – националната специфика беше пожертвана в името на никому ненужни кооперативни евро-демонстрации. А националната специфика е в резултат на много протяжна еволюция и грешки в регионалното планиране.

4. Заключение

Как да се променят нещата в положителна посока?!

1. Обосноваване и изработване на нова национална стратегия за териториално социално-икономическо развитие с гарантиране на гъвкавост и определена свобода на отделните специфични национални региони. Това е задача както на МРРБ, така и на самите общини.

2. Реален комплексен анализ на специфични региони – с по-малки размери в рамките на европейската номенклатура. Това ще допринесе за определена ефективност на влагане на средствата и по-голяма свобода за пълноценни и дълговечни решения и инвестиционни общински инициативи.

3. Нов модел на регионалната схема – отчитаща всички или доминиращите в рамките на географската специфика териториални ресурси. Именно в това е същността на дискутирания нов модел на регионалната централизация и децентрализация – гарантиращ все пак по-хармонично и перспективно развитие – адекватно на демографската прогноза и неутешителното структурно развитие на регионите и градовете.

4. Нов поглед на транснационалните и регионалните комуникационни коридори – създаване на опорни трасета на социо-пространствената комуникация.

5. Особено внимание да се обърне на стабилизирането на нови и традиционни регионални градове терминали – гарантиращи устойчиво развитие и смарт управление. Липсата на обратна информация и гъвкава управленска реакция на процесите на развитие достатъчно добре показват несъвършенствата на цялостния процес на регионално планиране.

Очевидно – бъдещето е на новите съвременни технологии на проучване, оценка и използване на ресурсите. Обективизирането на териториалните потенциали е залогът за бъдещото успешно развитие. Това без съмнение е по-правилният начин за съответствие на всички национални държавни стратегии и политики и адекватна реакция на колизиите в цялостното развитие на държавата.

Благодарности

Настоящата научноизследователска разработка по договор БН-290/2023 е подкрепена финансово от Центъра за научни изследвания и проектиране при УАСГ.

ЛИТЕРАТУРА

1. Nacionalna strategija za regionalno razitie 2012 – 2022 g., S, MRRB – 2012.
2. *Kovachev, A.* Gradoustroistvo. Chast 2 – Actualni problemi na savremenoto gradoustroistvo. ISBN 954-642-167-7, S, 2003.
3. *Nentchev, M.* Gradat. Gradskata structuara, Gradskata nauka, ISBN 978-954-724-090-2, S, 2016, UACEG.

NEW MODEL FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF REGIONS IN BULGARIA

M. Nenchev¹, M. Tanov²

Keywords: new regional model for sustainable development of regions and settlements, structural transformations, transnational communication corridors, new regional policy

ABSTRACT

The main goal of the research, according to the scientific plan of the University of Architecture, Civil Engineering and Geodesy in 2023, is the creation of a new regional model for the sustainable and optimized development of the regions and settlements of Bulgaria and a corresponding concept for the optimized management of local territorial resources in view of the development of the local structures – above all, the settlements and the settlement formations and cities. The new urban planning practice already sufficiently shows the ways to achieve these goals. Discussions in this regard are extremely useful and worthy of attention. According to the latest studies, Bulgaria needs a rethinking of the old centers that have been valid until now according to the capacity of the territorial resources. It is imperative to look for new opportunities to search for more real connections within the framework of European cooperation and commitment and to improve the methodological basis of planning in our country.

¹ Mincho Nenchev, Prof. Dr. Arch., Dept. “Urban Planning”, UACEG, 1 H. Smirnenki Blvd., Sofia 1046, e-mail: modus@mail.bg

² Mladen Tanov, Chief Assist. Prof. Dr. Arch., Dept. “Urban Planning”, UACEG, 1 H. Smirnenki Blvd., Sofia 1046, e-mail: mtanov_far@uacg.bg